

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.4(4) “715”

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15173011>

“Humanist master”¹ : гуманістичні інтонації педагогічної взаємодії в реалізації ранньомодерної ідеї цілісної освіти особистості

Басенко Руслан Олександрович

кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-педагогічної роботи, міжнародної та грантової діяльності, завідувач кафедри правознавства та фінансів, Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», вул. Монастирська, 6, Полтава, 36000, Україна, basenko_ruslan@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0001-9760-6321>

Мякушко Надія Семенівна

кандидат політичних наук, директор, в.о. завідувача кафедри соціальної роботи та спеціальної освіти, Полтавський інститут економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», вул. Монастирська, 6, Полтава, 36000, Україна, myakushkonadiya@i.ua, <https://orcid.org/0000-0003-3779-7861>

Прийнято: 13.03.2025 | Опубліковано: 29.03.2025

***Анотація.** Історичний досвід розвитку європейської освіти свідчить, що нині вже усталена модель педагогічної взаємодії, заснована на принципах гуманізму та співтворчості, не в усі історичні періоди була «повноправною». Європейське середньовіччя цілком закономірно оцінюється істориками*

¹ “Humanist master” (учитель-гуманіст) був центральною фігурою, поширюючи гуманістичну педагогіку та відіграючи вагомую роль в розвитку освіти в містах і громадах ранньомодерної Європи. Саме завдяки учителям-гуманістам, було вибудовано нові гуманістичні засади педагогічної взаємодії. Учитель був «майстром» нової педагогічної взаємодії, творцем і носієм гуманістичної культури.

педагогіки як доба тілесних покарань та епоха досить консервативних поглядів на виховання. Із початком XVI століття, обґрунтовані гуманістами педагогічні ідеї цілісної освіти особистості, швидкими темпами набували визнання з-поміж як елітарних, так і широких верств суспільства. Одним із ключових їхніх атрибутів була зміна ставлення до учнів та студентів – гуманісти закликали піклуватися про дітей і молодь, запропонували нові методи педагогічної взаємодії, засновані на принципах індивідуального підходу, поваги, розвитку здібностей та врахування інтересів учнів.

Мета статті: *проаналізувати педагогічні погляди засновників світських і релігійних культурно-світоглядних рухів раннього Нового часу щодо організації педагогічної взаємодії на основі принципів гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості, окреслити її цивілізаційне значення для становлення європейської освіти в модерний час.*

Методи дослідження: *розв'язання завдань цієї студії побудовано на основі комплексу методів, як загальнотеоретичних, так і спеціальних. Поряд із використанням аналізу, систематизації, пояснення, порівняння, інтерпретації, важливе значення становили спеціальні методи: метод історико-педагогічної реконструкції, метод історико-педагогічної компаративістики тощо.*

Результати. *У дослідженні доведено, що поширення ренесансно-гуманістичної ідеології цілком закономірно обумовило широку реформу освіти, що відповідало педагогічній сутності гуманізму. Запропонована гуманістами та розвинена церковними реформаторами гуманістична ідея цілісної освіти особистості передбачала кардинальну перебудову системи відносин між учителем та учнями. Гуманізм обґрунтував необхідність відмови від тілесних покарань, які були чи не основним виховним засобом в епоху середньовіччя. Новий підхід в організації педагогічної взаємодії передбачав зміну ставлення до учнів та студентів. Учителі-гуманісти закликали піклуватися про дітей і молодь, запропонували нові методи педагогічної взаємодії, засновані на*

принципах індивідуального підходу, поваги, розвитку здібностей та врахування інтересів учнів.

Висновки. Зроблено висновок про те, нова модель педагогічної взаємодії ґрунтувалася на пізнанні здібностей та внутрішнього стану учнів, врахуванні виявлених вікових, психологічних, соціальних чи інших особливостей в реалізації виховного впливу. З-поміж методів виховання широкого поширення набули бесіда, духовні вправи, переконування, пояснення, педагогічна іронія та сатира. Констатовано, що перебудова системи педагогічної взаємодії становила вагомим значення, адже була важливим елементом реалізації ідеї цілісної освіти особистості. Гуманістам вдалося привернути увагу на цінності гуманізації педагогічних взаємин, змінивши образ учителя-гуманіста. Така педагогічна реформа засвідчила переконливість думки про пріоритет педагогічних відносин над змістом навчання, адже в умовах педагогічного авторитаризму та тілесних покарань, важко було говорити про засвоєння освітнього контенту.

Ключові слова: цілісна освіта, особистість, педагогічна взаємодія, учитель-гуманіст, індивідуалізація навчання, гуманізм, ренесансний гуманізм, католицький гуманізм, протестантський гуманізм.

“Humanist Master”: Humanistic Intonations of Pedagogical Interaction in the Implementation of The Early Modern Idea of Holistic Personal Education

Basenko Ruslan

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work, International and Grant Activities, Head of the Department of Law and Finance, Poltava Institute of Economics and Law, Open International University of Human Development “Ukraine”, 6 Monastyrська St., Poltava, 36000, Ukraine, basenko_ruslan@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0001-9760-6321>

Myakushko Nadiya

Candidate of Political Science, Director, Acting Head of the Department of Social Work and Special Education, Poltava Institute of Economics and Law, Open International University of Human Development “Ukraine”, 6 Monastyrskya St., Poltava, 36000, Ukraine, myakushkonadiya@i.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3779-7861>

Abstract. *The historical experience of the development of European education shows that the now established model of pedagogical interaction based on the principles of humanism and co-creation was not “full-fledged” in all historical periods. The European Middle Ages are quite naturally assessed by historians of pedagogy as an era of corporal punishment and an era of fairly conservative views on education. Since the beginning of the 16th century, the pedagogical ideas of holistic education of the individual, substantiated by humanists, were rapidly gaining recognition among both the elite and the general public. One of its key attributes was a change in attitude towards pupils and students - humanists called for care for children and youth, proposed new methods of pedagogical interaction based on the principles of an individual approach, respect, development of abilities and consideration of the interests of students.*

The purpose of the article: *to analyze the pedagogical views of the founders of secular and religious cultural and ideological movements of the early modern period on the organization of pedagogical interaction based on the principles of the humanistic idea of the holistic education of the individual, to determine its civilizational significance for the development of European education in modern times.*

Research methods: *the solution to the problems of this studio is based on a set of methods, both general theoretical and special. Along with the use of analysis, systematization, explanation, comparison, interpretation, special methods were of*

great importance: the method of historical and pedagogical reconstruction, the method of historical and pedagogical comparative studies, etc.

Results. *The study confirmed that the spread of the Renaissance-humanistic ideology quite naturally led to a broad reform of education, which corresponded to the pedagogical essence of humanism. The humanistic idea of the holistic education of the individual, proposed by humanists and developed by church reformers, implied a radical restructuring of the system of relations between the teacher and students. Humanism substantiated the need to abandon corporal punishment, which was almost the main educational tool in the Middle Ages. A new approach to organizing pedagogical interaction implied a change in attitude towards pupils and students. Humanist teachers called for care for children and youth, proposed new methods of pedagogical interaction based on the principles of an individual approach, respect, development of abilities and consideration of students' interests.*

Conclusions. *It is concluded that the new model of pedagogical interaction was based on the knowledge of the abilities and condition of students, taking into account the identified age, psychological, social or other features in the implementation of educational influence. Among the methods of education, conversation, spiritual exercises, convictions, explanations, pedagogical irony and satire were widely used. It was stated that the restructuring of the system of pedagogical interaction was of great importance, because it was an important element in the implementation of the idea of a holistic education of the individual. Humanists managed to draw attention to the value of humanizing pedagogical relations, changing the image of a humanist teacher. Such pedagogical reform demonstrated the persuasiveness of the idea of the priority of pedagogical relations over the content of education, because in the conditions of pedagogical authoritarianism and corporal punishment it was difficult to talk about the assimilation of educational content.*

Keywords: *holistic education, personality, pedagogical interaction, humanist teacher, individualization of education, humanism, Renaissance humanism, Catholic humanism, Protestant humanism.*

Постановка проблеми. Переконливим здобутком гуманізації та демократизації сучасного педагогічного простору є легітимізований в освітньому середовищі принцип суб'єкт-суб'єктних виховуючих відносин, який передбачає гуманний, рівноправний, морально-естетичний та педагогічно доцільний характер педагогічної взаємодії. Суб'єкт-суб'єктна педагогічна модель передбачає відповідальне ставлення педагога як до здобувачів освіти, так й до самого себе. Мова йде про повагу та віру в особистість, співчуття і співпереживання, вдумливий, самокритичний та об'єктивний аналіз власної педагогічної діяльності [1, с. 7, 9].

Сучасна гуманізація освітнього середовища становить винятково важливе цивілізаційне і людинотворче значення, адже забезпечує створення сприятливих умов для особистісного розвитку усіх учасників освітнього процесу, дає змогу побудувати освітню взаємодію на принципах поваги, довіри, співпраці та індивідуального підходу. Суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія забезпечує реалізацію низки засадничих цінностей гуманістичної педагогіки: рівноправність, що передбачає визнання унікальності й значущості усіх учасників освітнього процесу, які є активними творцями власного розвитку; діалогічність, що спрямовує педагогічну взаємодію на відкрите спілкування між учасниками освітнього процесу, засноване на взаємоповазі та співпраці; співтворчість, що передбачає спільну діяльність, яка сприяє особистісному зростанню, вмотивовує творчий саморозвиток та самореалізацію; довіра та емпатія, що упорядковують освітній процес шляхом створення атмосфери взаємоповаги, взаємопідтримки та взаємовизнання; індивідуалізація, що обумовлює врахування особистісних особливостей, інтересів та здібностей

здобувачів освіти, а також орієнтує на важливість піклування про професійний та особистісний розвиток викладача.

Водночас, історичний досвід розвитку європейської освіти свідчить, що нині вже усталена модель педагогічної взаємодії, заснована на принципах гуманізму та співтворчості, не в усі історичні періоди була «повноправною». Європейське середньовіччя цілком закономірно оцінюється істориками педагогіки як доба тілесних покарань та епоха досить консервативних поглядів на виховання. Сучасний ренесансознавець Борис Год, аналізуючи стан середньовічної освіти, констатував: «У тогочасних школах дисципліна була паличною. Від різок не захищали ні зразкова поведінка, ні ретельність у навчанні. Європа втомилася від критики на адресу старої школи, від безглуздя тілесних покарань, погано підготовлених учителів-невігласів» [2, с. 121, 366]. Борис Год аналізував слова британського гуманіста і письменника XVI століття Роджера Ашама (Roger Ascham), який у творі “The Scholemaster” («Учитель») наголошував, що у середньовічній школі панували побої та страх, що свідчило про відсутність розуму і про неготовність учителів до роботи з молоддю: «Якщо опитати десять джентльменів, чому вони так швидко забули про школу, вісім із них назвуть погане поводження з ними вчителів» [2, с. 126]. Тілесні покарання, схоластичний і репродуктивний характер освіти та багато інших атрибутів середньовічної освіти різко контрастували із гуманістичною педагогікою, запропонованою лідерами гуманістичних і реформаційних рухів. Із початком XVI століття, обґрунтовані гуманістами педагогічні ідеї цілісної освіти особистості, швидкими темпами набували визнання з-поміж як елітарних, так і широких верств суспільства. Попри ідейну розрізненість тогочасних світського і релігійного Відродження, їхні лідери одностайно виступили із необхідністю кардинальної перебудови європейської освіти та формування нової гуманістичної школи. Одним із ключових її атрибутів була зміна ставлення до учнів та студентів – гуманісти закликали піклуватися про дітей і молодь, запропонували нові методи педагогічної взаємодії, засновані на

принципах індивідуального підходу, поваги, розвитку здібностей та врахування інтересів учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-педагогічне вивчення гуманістичної моделі освіти було представлено у студіях українських істориків педагогіки: Л. Березівська, І. Бех, Г. Васянович, Л. Ваховський, С. Гончаренко, Б. Год, О. Лавріненко, О. Сухомлинська, З. Хижняк, І. Цебрій та інших. Ренесансний вимір педагогічної думки та гуманістичних засад педагогічної взаємодії було проаналізовано у студіях А. Бойко [1], Б. Года [2-3], П. Котлярова [6], І. Цебрій [9], Т. Шевченко [10], Н. Яковенко [11] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи науковий набуток вчених, варто зазначити, що проблематика формування нової моделі педагогічної взаємодії в ранній Новий час зберігає гносеологічну актуальність. Важливо проаналізувати особливості реалізації гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості в нових гуманістичних методах організації педагогічної взаємодії. Цінним є показати яким чином ренесансно-гуманістичні цінності антропоцентризму та гуманізму змінили особливості педагогічної взаємодії між наставником та учнем, а також виявити рівень зміни стилю педагогічної взаємодії у порівнянні із середньовічною педагогікою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета дослідження – проаналізувати педагогічні погляди засновників світських і релігійних культурно-світоглядних рухів раннього Нового часу щодо організації педагогічної взаємодії на основі принципів гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості, окреслити її цивілізаційне значення для становлення європейської освіти в модерний час.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що на початку XVI століття в умовах ідейної взаємодії та суперництва різних культурно-світоглядних систем (ренесансний гуманізм, протестантська Реформація, католицька Реформа) поступово було вибудовано ціннісно-сміслові та інституційні засади нової гуманістичної школи, модель якої успішно

розбудовували як в протестантських гімназіях, так й єзуїтських колегіумах. Одним із атрибутів запропонованої гуманістами ідеї цілісної освіти особистості був новий підхід до організації педагогічної взаємодії. Його переконливими перевагами стала гуманізація освітнього процесу, відмова від тілесних покарань, увага до індивідуальних потреб та інтересів здобувачів освіти, розбудова їхніх талантів та здібностей.

Ціннісні основи гуманізації педагогічної взаємодії було закладено в філософсько-педагогічній спадщині гуманістів та духовно-релігійних творах лідерів протестантської Реформації та католицької Реформи. Основним «гравцем» реалізації гуманістичної ідеї цілісної освіти особистості, закономірно був наставник та учитель. Гуманісти та церковні реформатори значної уваги приділили осмисленню нового образу наставника, вибудували систему гуманістичних критеріїв та запропонували нові методи педагогічної взаємодії. Ранньомодерне розуміння місії вчителя досить яскраво проілюстровано в порівнянні, яке засновник оновленої католицької педагогіки Ігнатій Лойола вжив щодо вчителя. Так, у «Заповіті прочанина» – автобіографії, в якій Ігнатій Лойола, називаючи себе прочанином, представив шлях свого духовного становлення, він так описав власні духовні взаємини з Богом: «У той час Бог ставився до нього так, як шкільний учитель ставиться до дитини, яку навчає» [4, с. 26].

Філософсько-педагогічний дискурс європейського Відродження, насамперед, було зосереджено на критиці середньовічної системи виховання, ключовим атрибутом якої було жорстоке ставлення до вихованців. Так, Еразм Роттердамський в «Домашніх бесідах» – збірнику сатиричних діалогів різних тогочасних персонажів (ченців, священників, лікарів та інших), які досить влучно змалював спостережливий гуманіст, є діалог «Клопоти школярів», в якому учні один одному біткаються про те, що чекає їх у школі. Учень запитує товариша, чому він дуже поспішає до школи. Він відповідає: «Треба було вивчити напам'ять вчорашній урок, досить довгий. Боюся, що не зумію засвоїти

його. [...] Але ж ти знаєш характер нашого вчителя. Він за будь-яку провину ладен карати смертю. Не щадить наших сідниць, немовби вони обтягнуті бичачою шкурою. [...] Радше нам слід берегтися, щоб не потрапити в лапи тирана» [8, с. 126]. Як бачимо, середньовічна школа ґрунтувалася на формальному опануванні навчання, «мотивованому» ризиком тілесних покарань. Борис Год констатував: «Повний курс навчання могли пройти лише діти з винятковою пам'яттю і здатністю до формального мислення. [...] Били, тому, що це вважалося виховним засобом» [2, с. 120-121].

Критикуючи середньовічну освіту гуманісти запропонували новий погляд на навчання і виховання, а також переосмислили роль наставника в освітньому процесі. Еразм Роттердамський у діалозі «Залицяльник і дівчина», словами кавалера Памфіла твердить, що «... добре виховання більше важить, ніж благородне походження» [8, с. 135]. Ренесансні гуманісти запропонували новий образ наставника, підкресливши його ключову роль у реалізації ідеї цілісної освіти особистості. Гуманістичний освітній ідеал, спрямував педагогічні завдання в напрямі гармонійного розвитку особистості за трьома пріоритетами: освіченість, красномовство та доброчесність. Тому цілком закономірно до чеснот учителя було віднесено ерудованість та енциклопедичні знання, адже наставник повинен був бути освіченим у різних галузях науки та мистецтва, наслідуючи ідеал “*homo universalis*” («універсальної людини»); доброчесність, що підкреслило необхідність поєднати дидактичні та виховні пріоритети, реалізуючи які, вчитель не лише навчав, але й був прикладом для учнів, формуючи в них моральні чесноти, гуманізм, толерантність і відповідальність; індивідуальний підхід до учня, який дав змогу враховувати індивідуальні здібності та особливості кожного, допомагаючи розкрити природний потенціал і здібності учнів. Реалізацію завдань цілісної освіти особистості наставник здійснював через навчання учнів класичній античній спадщині, опанування якої відбувалося на основі нової методики. Гуманістична освіта дала змогу успішно розв'язати ключові проблеми середньовічної школи: формалізм та зазубрювання

латини змінилися творчим переосмисленням літературних творів, тілесні покарання поступово було витіснено індивідуальним підходом та пізнанням здібностей, нахилів, інтересів учнів, а суто релігійний характер виховання – збагатився чеснотами освіченості, гуманізму та діяльного стилю життя. Реалізація таких завдань вимагала кардинальної перебудови як освітнього середовища, так й пошуку нових методів і стилів педагогічної взаємодії.

Ренесансні мислителі, запропонувавши нову модель гуманістичної освіти, цілком закономірно, визначили, що ключова роль в її реалізації належить наставнику. Погоджуємося із думкою американського дослідника К. Касаліні, який констатував “The humanist must become an educator” – «Гуманіст – повинен стати педагогом» [12, р. 108]. “Humanist master” (учитель-гуманіст) був центральною фігурою упродовж усього XVI століття, поширюючи гуманістичну педагогіку та відіграючи вагомую роль в розвитку освіти в тогочасних містах і громадах ранньомодерної Європи [12, р. 110].

У гуманізації педагогічної взаємодії гуманісти та церковні реформатори, які взяли за основу модель гуманістичної педагогіки, значної уваги приділили запровадженню *індивідуального підходу* до вихованців. У «Духовних вправах» – посібнику, в якому Ігнатій Лойола виклав основи духовного виховання, він переконливо радив усім учителям виняткової уваги приділяти врахуванню індивідуальних особливостей учня. «Духовні вправи, – зауважував Ігнатій Лойола, – потрібно пристосовувати до особливостей осіб, які хочуть їх виконати, себто їхнього віку, освіти та можливостей» [7, с. 36]. Лідер єзуїтів радив зважати рівень здібностей учнів й відповідно до нього диференціювати завдання: «Якщо керівник побачить, що той, хто виконує вправи – людина від природи не надто обдарована, від якої не варто очікувати великих успіхів, то краще дати йому кілька легких вправ. [...] Тому, хто заклопотаний громадськими справами чи іншими нагальними заняттями і відзначається доброю освітою або здібностями, можна давати духовні вправи так, щоб він

присвячував їм півтори години на день. [...] Тому, хто вільний від справ і хоче сягнути якомога більше поступу, слід подати усі духовні вправи [7, с. 37].

Окрему увагу Ігнатій Лойола звертав на необхідність *уважного ставлення* наставника до учнів, наголошував на неприпустимості байдужості та песимізму. Ігнатій Лойола підкреслював, що необхідно зрозуміти, які саме цілі ставить перед собою вихованець та які він має мотивації й «... треба діяти відповідно до того, що хоче здобути людина, яка приходить, аби прийняти духовні вправи, і на що вона себе налаштує [7, с. 37]. Виховний процес обов'язково необхідно супроводжувати піклуванням та увагою до вихованця: «Якщо керівник зауважить, що той, хто виконує вправи, відчуває спустошення і зазнає спокус, то має поставитися до нього не суворо й жорстко, а лагідно і привітно, підбадьорюючи його і додаючи йому сил для поступу в майбутньому, розвінчуючи лукаві підступи ворога людської природи і готуючи до втіхи [7, с. 33].

Реалізуючи гуманістичні ідеї цілісної освіти особистості, церковні реформатори окрему увагу приділили *стилю взаємин між вихователем та учнями*, наголошуючи на важливості взаємного зростання у виховному процесі. Ігнатій Лойола підкреслював: «Щоб як той, хто подає духовні вправи, так і той, хто їх виконує, взаємно сприяли один одному у поступі, слід заздалегідь обумовити, що кожен добрий християнин має намагатися вкладати у слова свого ближнього радше добрий сенс, аніж їх засуджувати» [7, с. 39]. У виховному процесі важливою повинна бути комунікація, «здоровий» діалог та взаєморозуміння. Ігнатій Лойола підкреслював, що у разі нерозуміння окремих складових змісту духовних вправ, наставнику важливо пересвідчитися як саме вихованець зрозумів сутність обговорюваних речей, й у разі виявлення помилки «... слід з любо'ю виправити» [7, с. 39]. Ігнатій Лойола підкреслював: «Коли керівник зауважить, що той, хто приймає вправи, не досвідчує у своїй душі особливих духовних порухів... то має його докладно розпитати» про те, як він розуміє запропонований духовний зміст [7, с. 39].

Гуманісти та церковні реформатори були спільними в думці про те, що наставнику важливо зосереджуватися на реалізації педагогічної місії, не відволікаючись на інші другорядні справи, що забезпечило б якісну, системну та гуманістичну взаємодію з вихованцями, успігне поєднання дидактичних і виховних завдань. Так у «Конституціях Товариства Ісуса» – головному документі, який регламентував діяльність єзуїтів, у тому числі й освітню зазначалося: «Викладачам, потрібно подбати про те, щоб разом із поясненнями навчального матеріалу торкатися також різних аспектів, пов'язаних із добрими звичаями та християнським життям. [...] У колегіях Товариства не можна брати на себе ні душпастирських обов'язків, ні зобов'язань відправляти Літургію, ні інших повинностей, які, зазвичай, значною мірою відволікають від навчання і перешкоджають досягненню мети, поставленої перед цими колегіями задля кращого служіння Богові» [5, с. 168, 130].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Як бачимо, поширення ренесансно-гуманістичної ідеології цілком закономірно обумовило широку реформу освіти, що відповідало педагогічній сутності гуманізму. Запропонована гуманістами та розвинена церковними реформаторами гуманістична ідея цілісної освіти особистості передбачала кардинальну перебудову системи відносин між учителем та учнями. Гуманізм обґрунтував необхідність відмови від тілесних покарань, які були чи не основним виховним засобом в епоху середньовіччя. Новий підхід в організації педагогічної взаємодії передбачав зміну ставлення до учнів та студентів. Учителі-гуманісти закликали піклуватися про дітей і молодь, запропонували нові методи педагогічної взаємодії, засновані на принципах індивідуального підходу, поваги, розвитку здібностей та врахування інтересів учнів. Нова модель педагогічної взаємодії ґрунтувалася на пізнанні здібностей та внутрішнього стану учнів, врахуванні виявлених вікових, психологічних, соціальних чи інших особливостей в реалізації виховного впливу. З-поміж методів виховання

широкого поширення набули бесіда, духовні вправи, переконування, пояснення, педагогічна іронія та сатира.

Перебудова системи педагогічної взаємодії становила вагомим значенням, адже була важливим елементом реалізації ідеї цілісної освіти особистості. Гуманістам вдалося привернути увагу на цінності гуманізації педагогічних взаємин, змінивши образ учителя-гуманіста. Така педагогічна реформа засвідчила переконливість думки про пріоритет педагогічних відносин над змістом навчання, адже в умовах педагогічного авторитаризму та тілесних покарань, важко було говорити про засвоєння освітнього контенту. Педагогічні відносини в значній мірі визначають успіх освітнього процесу. Більше того, зміна стилю педагогічних відносин відповідала й оновленому характеру навчання. На зміну догматичному, репродуктивному та формальному навчанню гуманісти запропонували творче вивчення навчального матеріалу, звернули увагу на необхідність зміни «зазубрювання» текстів їхнім раціональним осмисленням і поясненням.

У той же час, варто зробити й заувагу про те, що побудову нової системи педагогічної взаємодії важливо розглядати в тогочасному історико-культурному контексті. Ранній Новий час був початковим періодом переходу від середньовічної школи, що не дозволяло в повній мірі відмовитися від її елементів. Гуманісти, закликали кардинально перебудувати педагогічні взаємини, водночас повністю відмовитися від тілесних покарань не вдалося. Відомо, що гуманіст Х.Л. Вівес пропонував ідею т.зв. «м'якої руки» [15, р. 98], Еразм Роттердамський повністю все ж не радив виключити тілесні покарання з освіти, а в закладах освіти єзуїтів окремі тілесні покарання все ж збереглися: для їх виконання призначалася окрема посада – коректор. У той же час неспростовним є те, що такі «гуманістичні інтонації» нової педагогічної взаємодії заклали міцну основу для розбудови модерної європейської освіти.

Список використаних джерел

1. Бойко А. Суб'єкт-суб'єктивні відносини у педагогічному процесі загальноосвітньої і вищої школи. *Педагогічні науки*. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2012. Вип. 54. С. 5-14.
2. Год Б. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття): монографія. Полтава: АСМІ, 2004. 464 с.
3. Год Б. В. Мудрість вихователя (видатний іспанський гуманіст Х. Л. Вівес про виховання і навчання особистості). *Наукові праці: [наук.-метод. журн.]*. *Педагогічні науки* / Микол. держ. гум. ун-т імені П. Могили. Миколаїв: МДГУ ім. П. Могили, 2002. Т. 24. Вип. 11. С. 107 – 114.
4. Заповіт прочанина: автобіографія святого Ігнатія Лойоли, засновника єзуїтів: пер. з англ. А. Маслюх. Львів: Свічадо, 2003. 98 с.
5. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми: [пер. з англ. А. Маслюх]. Львів: Свічадо, 2005. 532 с.
6. Котляров П. Філіп Меланхтон. Фенікс Реформації. Київ: Дух і Літера, 2020. 328 с.
7. Лойола Ігнатій. Духовні вправи. Львів: Свічадо, 2022. 248 с.
8. Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди / пер. з лат. В. Литвинова, Й. Кобова. Київ: Основи, 1993. 319 с.
9. Цебрій І. В. Духовно-моральна парадигма в творчій спадщині ранньохристиянських наставників середньовічної Європи: монографія. Полтава: ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. 374 с.
10. Шевченко Т.М. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI – середини XVII ст. Львів: Свічадо, 2005. 340 с.
11. Яковенко Н. М. Латинське шкільництво і «шкільний гуманізм» в Україні кінця XVI – середини XVII ст. *Київська старовина*. 1997. № 1–2 (315). С. 11–27.

12. Casalini, C. Renaissance Humanism and Formative Education: A Philosophy of Education Deeply Rooted in History. *EDUCAZIONE. Giornale di pedagogia critica*. 2021. X, 2. P. 97-125.
13. O'Malley J.W. Renaissance Humanism and the First Jesuits. *Ignacio de Loyola y su tiempo: Congreso Internacional de Historia (9-13 Septiembre 1991)*; Universidad de Deusto / J. Plazaola, S.J., Ed. Bilbao: Ediciones Mensajero, 1992. P. 381-404.
14. Ratio Studiorum : Уклад студій Товариства Ісусового. Система єзуїтської освіти / пер. з лат. Р. Паранько ; пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2008. 252 с.
15. Vives J. L. Tratado de la Ensenanza. Introduccion a la Sabiduria. Escolta del Alma. Dialogos. *Pedagogia Pueril* / est. prelim. y prologos J. M. Villalpando. Mexico : Editorial Porrua, 2004. N. 447. 448 p.